

УДК 374.3

Валентина Куриш, кандидат педагогічних наук, доцент

кафедри теорії та методики фізичного виховання
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

Назарій Куриш, магістр управління, провідний спеціаліст Львівського міського центру
фізичного здоров'я населення "Спорт для всіх"

ОСВІТА ОСІБ ТРЕТЬОГО ВІКУ: АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМИ

У статті представлено результати досліджень особливостей психічного і фізичного розвитку осіб третього віку та охарактеризовано їх мотиваційну спрямованість як передумову організації освітньої діяльності. Проаналізовано законодавчі, програмово-нормативні та організаційні засади функціонування освіти дорослих в Україні.

Ключові слова: освітньо-пізнавальна діяльність, неформальна освіта, освітні програми, особистісний розвиток.

Постановка проблеми. Освіта сьогодні переживає період визначення нових концептуальних основ, пріоритетів, провідних наукових ідей. Це, перш за все, ідеї неперервності освіти як постійного сходження особистості до вершин людської культури і професіоналізму, якості освіти, доступності освіти для кожного громадянина незалежно від його соціального або професійного статусу, задоволення освітніх потреб кожної людини, органічного поєднання професійного та особистісного зростання протягом життя.

Гостро у наш час постає, також, питання дослідження медичних, соціальних і психологічних аспектів проблеми похилого віку. На початку 80-х років XX століття питання старіння та довголіття стало предметом спеціального розгляду міжнародних організацій і агентств ООН. У нашій державі функціонує міжгалузева комплексна програма "Здоров'я нації" (напрямок VI – "Здоров'я нації в старості") на 2002 – 2011 рр. [5].

Аналіз останніх досліджень. Проблеми особистісного розвитку в період зрілого, похилого віку і старості досліджували Б.Г. Ананьєв, І.Г. Беленька, К. Вишневська-Рошковська, Є.І. Головаха, І.В. Давидовський, Е. Еріксон, О.В. Краснова, О.О. Кронік, О.Г. Лідерс, К. Росяк, Р.С. Яцемірска, К. Юнг. Зокрема, Н.В. Андреев, С.Є. Піняєва розглядали питання особистісного і професійного розвитку у період зрілості. Проблеми особистісних змін у старості, а також особливості життєвого шляху людей похилого віку проаналізовано у роботах Н.А. Логінової, Г. Томе. У працях Л.В. Бороздіної та О.М. Молчанової основна увага приділялась

дослідженню самооцінки у похилому віці. Є.І. Холостова, Н.П. Щукіна розглядають питання соціально-психологічної допомоги у період пізнього віку.

Вагомий внесок у розвиток сучасної геронтології та геронтопсихології належить українським науковцям, які провели комплексне дослідження проблем зрілості і старості, питань довголіття та психологічного вітауту, біологічних, соціальних, психологічних чинників старіння. Відомими є здобутки наукових шкіл О.О. Богомольця, І.І. Мечнікова, В.В. Фролькіса, які пізніше активно розвивалися російськими геронтологами. Психологічні особливості осіб зрілого і похилого віку у контексті проблеми життєвого шляху та періодизації психічного розвитку особистості досліджували О.І. Кульчицька, В.Ф. Моргун, Т.М. Титаренко. Основні механізми старіння, серед них і психологічні, розглядали Ж.А. Медведєв, В.В. Безруков, Г.М. Бутенко, Н.В. Паніна, а медико-психологічні питання пізнього віку – У. Риспаєв, О.К. Кульчицький та інші вчені.

Особливе місце у віковій психології та геронтології посідає проблема освіти дорослих. Суспільна важливість зазначеної проблеми відображена у низці законодавчих, програмових та нормативних документів, що забезпечують процес освіти дорослих. Важливість організації освіти дорослих зумовлена усвідомленням суспільства, що прогрес людства на сучасному етапі визначається здебільшого рівнем людського потенціалу, його розвитку.

Водночас, ще не достатньо дослідженими і науково обґрунтованими є підходи організації в

ОСВІТА ОСІБ ТРЕТЬОГО ВІКУ: АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМИ

Україні освітніх закладів, які б враховували правові, організаційні, науково-методичні засади функціонування та розвитку освіти дорослих у нашій країні, а також особливості мотиваційної спрямованості дорослого населення.

У зв'язку з цим визначення шляхів удосконалення організації освіти дорослих може бути реалізоване шляхом наукового обґрунтування структури та змісту діяльності освітніх закладів для осіб третього віку.

Мета статті. Дослідити особливості психічного і фізичного розвитку та мотиваційну спрямованість осіб третього віку як передумову організації освітньої діяльності. Проаналізувати законодавчі, програмово-нормативні та організаційні засади функціонування освіти дорослих в Україні.

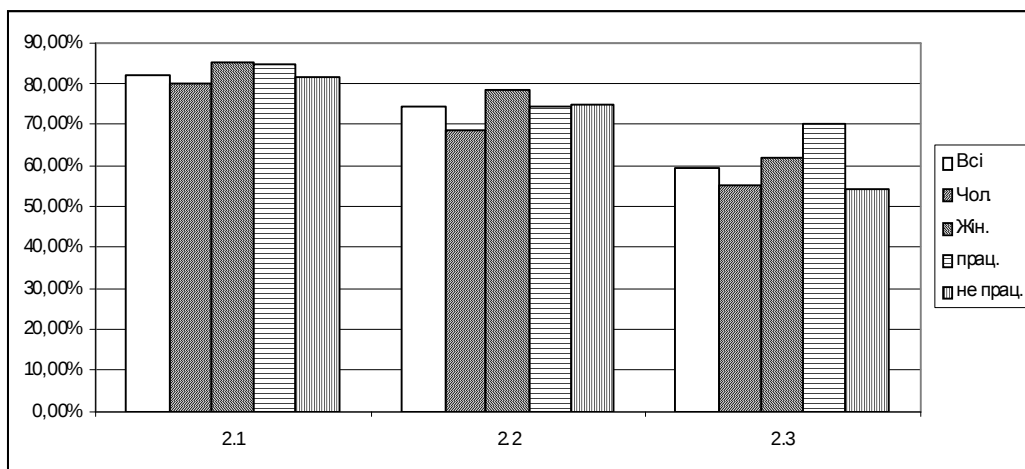
Результати дослідження. Як свідчить дані спеціальної літератури, у віці старше 60 років у чоловіків і 55 років у жінок темпи інволюційних процесів нарастають на всіх рівнях і охоплюють практично всі морфофункціональні системи [9, 288]. Разом з тим, фахівці вважають, що стан органів і систем організму характеризує біологічний, а не паспортний вік, і під дією фізичних вправ вдається в значній мірі покращити фізичну працездатність і підготовленість людини [4, 202],

менший паспортного, і навпаки, у осіб з низьким рівнем фізичного стану біологічний вік значно перевищує паспортний [9].

Водночас, третій – похилий – вік розглядається фахівцями, з одного боку, як кризовий період, пов'язаний з труднощами адаптації до нових соціальних умов. З іншого – особливістю розглянутого вікового періоду є мудрість людини та прагнення особи до самореалізації, а отже, на думку психологів, особистісний розвиток у цей період не припиняється. Він полягає у передачі смислоціннісних життєвих надбань в індивідуальний досвід наступних поколінь та зумовлюється гармонізацією ціннісної сфери пенсіонерів [6], [8].

На підставі проведених теоретичних досліджень ми обґрунтовуємо правомірність постановки проблеми нашого дослідження, у межах якого здійснюється пошук шляхів оптимізації освіти осіб похилого віку у відповідності до їхніх вікових можливостей та потреб фізичного і психічного розвитку.

Результати теоретичного розділу досліджень ми доповнили даними анкетування. Одне із завдань анкетування полягало у визначенні ставлення осіб “третього” віку до занять фізичними вправами (мал. 1).

Умовні позначення:

2.1 – відповіді на питання анкети “Чи подобаються Вам заняття фізичними вправами?”;

2.2 – відповіді на питання анкети “Чи подобалися Вам заняття фізичними вправами на уроках фізичної культури в школі?”;

2.3 – відповіді на питання анкети “Чи подобалися Вам заняття фізичними вправами в інституті?”.

Мал. 1. Мотиваційна спрямованість осіб пенсійного віку до занять фізичними вправами

[9, 291]. Помірна фізична активність позитивно впливає на процеси старіння, сповільнюючи темпи їх розвитку. За умов високого рівня фізичного стану біологічний вік людини на 10 – 20 років

Ці оцінки відображають емоційні переживання опитаних, зокрема привабливість для них занять фізичними вправами: близько 9 % опитаних показали наявність негативного і стільки ж

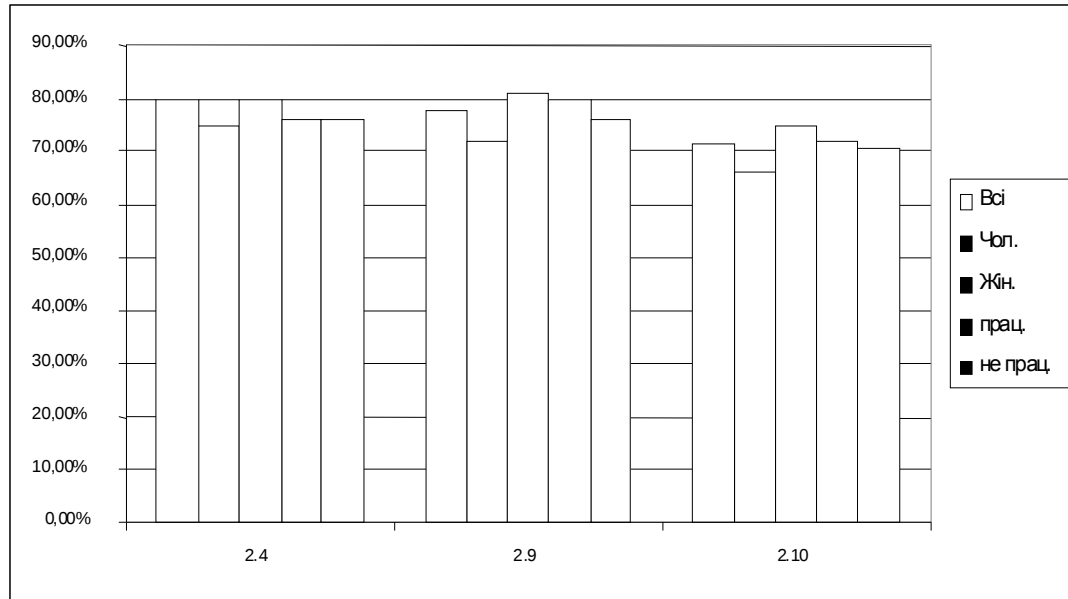
ОСВІТА ОСІБ ТРЕТЬОГО ВІКУ: АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМИ

нейтрального ставлення до занять фізичними вправами. Тобто у 18 % фізична культура не входить у сферу особистісних інтересів, вони показали слабку мотиваційну тенденцію до занять фізичними вправами. Водночас, близько 82 % опитаних висловили своє позитивне ставлення.

Наступні відповіді респондентів дозволили визначити наявність у людей третього віку розуміння необхідності і сутності фізкультурно-оздоровчих занять (мал. 2).

знаннями та знаннями з фізичної культури респонденти володіють недостатньо. Зокрема, серед жінок позитивну відповідь дали – 40 %, серед чоловіків – 41 %. Серед працюючих – 37 %, а серед непрацюючих – 46 % позитивних відповідей.

Близько 50 % опитаних хотіли б поділитись власним досвідом занять оздоровчими видами діяльності з іншими людьми, а близько 60 % – висловили свою зацікавленість досвідом занять

Умовні позначення:

2.4 – відповіді на питання анкети “Якому виду відпочинку Ви надасте перевагу? (активному чи пасивному)”;

2.9 – відповіді на питання анкети “Що спонукає вас займатись фізичними вправами?”;

2.10 – відповіді на питання анкети “Чи сприяють заняття фізичними вправами реалізації Ваших життєвих планів?”

Мал. 2. Актуальність занять фізичними вправами у осіб третього віку

Аналіз відповідей показав, що заняття фізичними вправами є актуальними для 80 % опитаних (жінки – 80 %, чоловіки – 75 %, працюючі – 76%, непрацюючі – 76 %). Визначаючи актуальність занять фізичними вправами респонденти вказали, що основним мотивуючим чинником, який спонукає їх займатись фізичними вправами, є можливість покращити стан здоров'я.

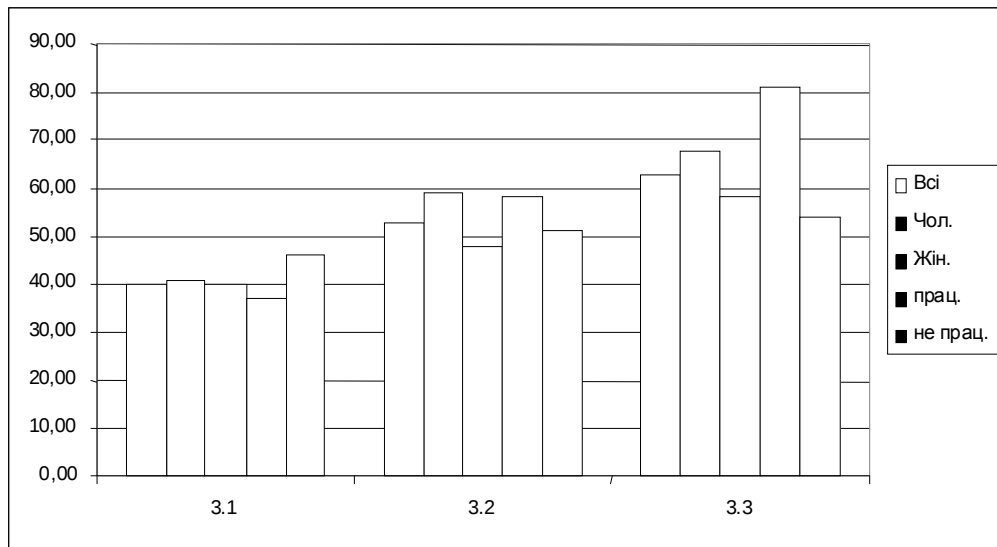
Запитання третьої частини анкети дозволили отримати дані щодо активності освітньої позиції респондентів (мал. 3). Досліджувані давали відповіді на запитання, які визначали рівень їх валеологічних знань, їхні бажання поповнювати знання, обмінюватись ними, а також реалізовувати здобуті знання та вміння на практичних заняттях. Опитування свідчить, що валеологічними

оздоровчими видами діяльності інших людей. Більше позитивних відповідей ми отримали на запитання “Чи хотіли б Ви відвідати лекції (фахівців з фізичної культури, валеологів, лікарів, геронтологів) з питань здорового способу життя, організації занять фізичними вправами?” позитивну відповідь дали 66 % респондентів: жінки – 72 %, чоловіки – 59 %.

Таким чином, ми зафіксували в цілому активно-позитивне ставлення осіб третього віку до занять фізичними вправами та освітньо-пізнавальної діяльності, що підтвердило правильність обраного напрямку досліджень.

Окрім того, результати анкетування дозволили нам визначити інтереси респондентів щодо занять різними видами фізичних вправ. Це дозволило конкретизувати загально-теоретичні передумовні

ОСВІТА ОСІБ ТРЕТЬОГО ВІКУ: АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМИ

Умовні позначення:

3.1 – відповіді на питання анкети “Чи володієте ви валеологічними знаннями та знаннями з фізичної культури?”;

3.2 – відповіді на питання анкети “Чи хотіли б Ви поділитись Вашим досвідом занять оздоровчими видами діяльності з іншими?”;

3.3 – відповіді на питання анкети “Чи цікавитеся Ви досвідом занять оздоровчими видами діяльності інших людей?”

Мал. 3. Активність освітньої позиції респондентів

дані програмування і визначити пріоритетну спрямованість навчальної програми неформального навчального закладу для осіб пенсійного віку.

У відповідності до положень законодавчих актів [2], що регламентують освітню діяльність в Україні, основними завданнями системи освіти дорослих є:

- задоволення потреб особистості в інтелектуальному, культурному і духовному розвитку шляхом отримання неперервної освіти;
- формування у осіб, які навчаються, громадянської позиції, здатності до життя в умовах сучасної цивілізації, її демократичного розвитку;
- збереження та примноження моральних, культурних, наукових цінностей суспільства;
- розповсюдження знань серед населення, підвищення його культурного та освітнього рівня.

Серед чинників, які визначають ефективність будь-якої діяльності є конкретизація функцій організаційної системи. Основними функціями системи освіти дорослих є:

- адаптивна – пристосування до нових вимог життя в суспільстві, яке динамічно змінюється;
- компенсаторна – відтворення освітніх можливостей;
- розвиваюча – збагачення діяльних можливостей людини та її духовного світу;

- аналітична “ дослідження й аналіз чинників, що впливають на потребу громадян в неперервній освіті,

- перетворювальна – зміна освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівня особи впродовж життя, інтелектуального та культурного рівня суспільства;

- прогностична – наукове передбачення розвитку особи та суспільства;

- комунікативна – передача соціального досвіду від покоління до покоління;

- заохочувальна – стимулювання освітніх потреб особи.

Одним із компонентів структури освіти дорослих є неформальна освіта. У відповідності до загальної характеристики освітніх програм неформальної освіти для осіб третього віку, зміст неформальної освіти пов’язаний з особистим захопленням у певній галузі знань, науки або мистецтва, з прагненням розширювати культурний світогляд чи набувати знання і вміння, необхідних у побуті та сфері міжособистісного спілкування. Засвоєння цих знань та умінь не супроводжується отриманням відповідного документу, що надає право займатись професійною діяльністю за профілем їх змісту.

До конкретних напрямів освітніх програм неформальної освіти дорослих можуть бути віднесені: науково-технічний, спортивно-технічний, фізкультурно-спортивний, туристсько-краєзнавчий,

